

Петро Декайло,

старший викладач кафедри кримінального
права та процесу Західноукраїнського
національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3711-0065>

Сергій Шумський,

студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету

Валерій Кانیюка,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри безпеки та
правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-1573-9137>

ЗАХИСНИК: ЙОГО ПРАВОВИЙ СТАТУС

Проаналізовано правовий статус сторони захисту в кримінальному провадженні, його особливості та недоліки в чинному законодавстві. Розглянуто положення чинного законодавства та думки вчених щодо їх правової оцінки.

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає правовий статус адвоката як захисника у кримінальному провадженні. Він передбачає як можливість підозрюваного чи обвинуваченого на правовий захист, так і певні вимоги до адвоката, процес залучення адвоката до справи, обов'язки адвоката.

Правовий статус адвоката також регулює Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Права та обов'язки адвоката у цих двох нормативно правових актів містять переважно однакові статті. Проте деякі з процесуальних дій все-таки відрізняються, що приводить до деяких розбіжностей у законодавстві та не дає можливості чітко визначити правовий статус адвоката у кримінальному провадженні. У змісті роботи наведені думки вчених, що підтверджують певну правову колізію у цьому питанні та запропоновано спосіб його вирішення.

Ключові слова: захисник, адвокат, правовий статус, правовий захист, обвинувачений, підозрюваний, права захисника, обов'язки захисника.

Dekailo P., Shumskiy S., Kaniuka V.

Defender: his legal status.

The legal status of the defense party in criminal proceedings, its features and shortcomings in the current legislation are analyzed. The provisions of the current legislation and the opinions of scientists regarding their legal evaluation are considered.

The human right to defense in criminal proceedings is one of the basic human rights enshrined in the Constitution of Ukraine. In the conditions of constant reform of the criminal procedural legislation, the legal status of the defender is an extremely important element in the implementation of the corresponding constitutional right of a person to protection.

Therefore, it is extremely important to study the legal status (rights and duties) of the defense attorney in criminal proceedings, to determine the scope of his powers and competences, which in turn significantly affect the effectiveness of solving cases on the merits.

The content of the work contains examples and opinions of scientists that confirm the imperfection of the current legislation in regulating the issue of determining the legal status of a lawyer in criminal proceedings.

The Criminal Procedure Code of Ukraine defines the legal status of a lawyer as a defender in criminal proceedings. It envisages both the possibility of the suspect or the accused for legal protection, as well as certain

requirements for the lawyer, the process of involving the lawyer in the case, and the duties of the lawyer.

The legal status of an attorney is also regulated by the Law of Ukraine «On the Bar and Legal Practice». The rights and duties of a lawyer in these two normative legal acts contain mostly the same articles. However, some of the procedural actions still differ, which leads to some discrepancies in the legislation and makes it impossible to clearly determine the legal status of a lawyer in criminal proceedings.

The content emphasizes this error on the part of the legislator. Based on the opinion of scientists who researched this issue, a way to solve this problem is proposed, namely, the consolidation of the clearly established rights of the lawyer in the Criminal Procedural Code of Ukraine.

In the absence of such regulation, some procedural actions of the lawyer may be recognized as essentially illegal. The court and the prosecution may find them inappropriate and inadmissible.

Keywords: *defender, lawyer, legal status, criminal process, criminal proceedings, legal protection, accused, suspect, defender's rights, defender's duties.*

Постановка проблеми. Право людини на захист у кримінальному провадженні – це одне із основних прав людини, що закріплене в Конституції України. В умовах постійного реформування кримінального процесуального законодавства правовий статус захисника – надзвичайно важливий елемент у реалізації відповідного конституційного права людини на захист.

Тому надзвичайно важливим є питання дослідження правового статусу (прав і обов'язків) захисника в кримінальному провадженні для визначення обсягу його повноважень та компетенції, які значно впливають на ефективність вирішення справ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: правову оцінку статусу захисника в кримінальному процесуальному праві досліджували: А. М. Бірюкова, О. Ю. Татаров, С. С. Чернявський, Ю. П. Янович, Л. Д. удалова, С. Л. Савицька, Н. С. Карпов, М. А. Маркуш, Я. П. Зейкан, С. М. Логінов та ін.

Мета дослідження – проведення аналізу правового статусу захисника в кримінальному процесуальному праві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мабуть, основною ознакою кожної сучасної демократичної держави є закріплення людини як найважливішої соціальної цінності, відповідно обов'язок держави – надання можливості для реалізації її прав та проведення нагляду за їх дотриманням. Конституція України (як Основний Закон України) закріплює основні права, свободи та обов'язки людини та громадянина, серед яких також є право на захист у кримінальному провадженні. Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен вільний у виборі захисника своїх прав. Крім того, ст. 63 Конституції України передбачає право підозрюваного, обвинуваченого на захист. Згідно із ст. 129 Конституції України забезпечення обвинуваченому права на захист, є однією із основних засад судочинства в Україні [1].

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК) у ст. 7 визначає забезпечення права на захист однією із загальних засад кримінального провадження. Забезпечення права на захист дає можливість обвинуваченому або підозрюваному повною мірою реалізувати іншу загальну засаду кримінального провадження – презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини. Оскільки з допомогою захисника людина може зменшити міру своєї відповідальності чи взагалі довести відсутність своєї вини. Право підозрюваного, обвинуваченого, виправданого та засудженого на захист, яке закріплене у ст. 20 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК), слугує тією процесуальною основою, на підставі якої надається правова допомога захисника зазначеним вище особам. Але участь у провадженні захисника в будь-якому разі не може звужувати процесуальних прав підозрюваного та обвинуваченого.

Відповідно до вимог ст. 45 КПК, захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, особи, щодо якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, щодо якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або щодо якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. Крім того КПК у параграфі 3-му глави 3 закріплює загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні; обов'язки захисника; залучення захисника; залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням підтвердження повноважень захисника; договір із

захисником; обов'язкову участь захисника; залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії, відмова від захисника або його заміну [2].

Як зазначає О. р. Балацька, захисником є лише адвокат, котрий є членом професійної асоціації адвокатів держави. Така позиція відповідає нормам Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно до якого Національна асоціація адвокатів України – це недержавна некомерційна професійна організація, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування [5, с. 168]. Згідно з таким твердженням правовий статус захисника регулюється не лише КПК, а й іншими нормативно-правовими актами, положення яких можуть суперечити одне іншому. Зокрема, така позиція обґрунтовується тим, що відповідно до положень КПК України фактичні дані (докази) у кримінальному провадженні сторони можуть отримати лише у порядку, передбаченому КПК України. це зумовлює неможливість процесуального оформлення фактичних даних (та їх подальшого використання у кримінальному провадженні), які отримав адвокат у порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Однак варто наголосити, що для доведення протилежної позиції можна навести як приклад ст. 1 КПК України, а саме: що порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України. Згідно з ч. 2 ст. 1 КПК України кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна рада України, цього Кодексу та інших законів України [2].

На думку С. Є. Абламського, одночасне наділення правовим статусом адвоката, що визначається Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», та захисника, процесуальний статус якого ґрунтується на правах підозрюваного, обвинуваченого, закріплених у КПК України, на практиці зумовлює правову колізію. Пояснюється це тим, що захисник, посилаючись на положення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», начебто вчиняє процесуальні дії та отримує фактичні дані, але сторона обвинувачення та суд відмовляються визнавати їх належними та допустимими. Суд та сторона обвинувачення мотивують це тим, що за положеннями КПК України захисник не наділений відповідними правами і механізми їх реалізації взагалі не передбачено. В такому випадку правова позиція сторони обвинувачення чи суду буде законна, оскільки, на підставі аналізу положень ст. 22 КПК України, сторони самостійно обстоюють свої правові позиції тільки засобами, передбаченими КПК України. Не визначивши в положеннях КПК України чітких прав захисника, законодавець тим самим фактично унеможливило визнання належними та допустимими доказів, які він отримав під час правозастосування Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4, с. 52]. На його думку, реалізація прав захисника здійснюється відповідно до КПК, а сама професійна діяльність адвоката Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що значно ускладнює чітке визначення правового статусу захисника у кримінальному провадженні. Погоджуємось із цією позицією, оскільки правовий статус адвоката становлять його права та обов'язки, які не збігаються у багатьох процесуальних діях у цих двох актах.

Враховуючи позиції вчених, варто чітко закріпити права адвоката у кримінальному провадженні до КПК, виокремити його як представника сторони захисту для повноцінної реалізації його професійних повноважень та закріплення за ним особливого статусу. це однозначно полегшить процес визначення правового статусу захисника у кримінальному провадженні. Однак це необхідно виконати із виваженням та обґрунтованим підходом для уникнення подальших правових колізій.

Висновки. Отже, обвинувачений та підозрюваний мають право на захист у кримінальному провадженні. Відповідно до КПК захисником є адвокат, правовий статус якого визначений цим кодексом, однак існують інші нормативно-правові акти, що містять дещо інші права та обов'язки адвоката, що на практиці створює правові колізії та свідчить про недосконалість законодавства в цьому питанні. Тому необхідний акуратний та систематичний підхід законодавця для вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-Вр. Офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення 15.09.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 15.09.2022).
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 20.10.2022).

4. Абламський С. Є. Процесуальний статус захисника за КПК України: проблеми регламентації та шляхи їх удосконалення. Journal «ScienceRise: Juridical Science». 2018. № 1(3). С. 49–54.
5. Балацька О. р. Природа і зміст правового статусу захисника в кримінальному провадженні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2016. № 22. С. 167–170.
6. Сибірна р., Гап'як С. Процесуальний статус захисника в кримінальному провадженні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2021. № 2 (30). С. 207–215.

References

1. *Konstytutsia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254к/96-Вр. Ofitsiiny veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws> [in Ukrainian].*
2. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. Ofitsiiny veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].*
3. *Zakon Ukrainy «Pro advokaturu ta advokatsky dialnist» [Law of Ukraine «On the Bar and Legal Practice»] vid 05.07.2012 № 5076-VI. Ofitsiiny veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> [in Ukrainian].*
4. *Ablamskyi S. Ye. Protsesualnyi status zakhysnyka za KPK Ukrainy: problemy rehlamentatsii ta shliakhy ikh udoskonalennia [Procedural status of a defender under the CPC of Ukraine: problems of regulation and ways to improve them]. Journal “Science Rise: Juridical Science”. 2018. No. 1(3). P. 49-54 [in Ukrainian].*
5. *Balatska, O. R. Pryroda i zmist pravovoho statusu zakhysnyka v kryminalnomu provadzhenni [The nature and content of the legal status of defense counsel in criminal proceedings]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia. 2016. No. 22. P. 167–170 [in Ukrainian].*
6. *Sybirna R., Hapiak S. Protsesualnyi status zakhysnyka v kryminalnomu provadzhenni. [Procedural status of a defendant in criminal proceedings]: Visnyk Nacionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik». Seria: «Yurydychni nauky». 2021. No. 2 (30). P. 207-215. [in Ukrainian].*